

**GURBETİN OYLARI: 7 HAZİRAN'DAN 1 KASIM'A
YURTDIŞI SEÇMEN DAVRANIŞI**

**VOTES OF EXPATRIATES: EXTERNAL VOTING
BEHAVIOR FROM 7TH JUNE TO 1ST NOVEMBER**

Deniz YILDIRIM¹

ÖZ

7 Haziran 2015 seçimlerinde yurtdışında yaşayan yurttaşlar ilk kez bir milletvekili seçiminde oy vermek için sandığa gitmişlerdir. Daha önce sadece gümrük kapılarında sağlanan bu imkân, yurtdışı temsilciliklerin bulunduğu şehirlere genişletilmiş ve bu durum katılımı arttırmıştır. Bu çalışma yurtdışında oy olgusunu 2015 yılında gerçekleştirilen 7 Haziran ve 1 Kasım seçimlerinin karşılaştırması yoluyla ele almaktadır. Hem genel olarak yurtdışı oyları partilerin performansları ekseninde değerlendiren hem de ülkelere göre sonuçları irdeleyen çalışmanın amacı, yurtdışı oylarının/seçmen davranışının yurtiçi oylarından farklılaşan ve benzeşen yanlarını ortaya çıkarmaktır. Ayrıca yurtdışı oyların partilerin toplam oylarına etkileri de incelenmekte, iki seçimdeki değişimler bu ekseninde de ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seçimler, Yurtdışında Oy Verme, Katılım Oranı, Siyasal Partiler, Ulusötesi Yurttaşlık.

ABSTRACT

Those Turkish citizens living abroad have gone to the ballot boxes to cast their votes for the first time for a general elections on 7th June 2015. This right which was only limited to the custom gates before it has been extended towards diplomatic missions abroad in order to encourage a better

¹ Yrd. Doç. Dr.; Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü; yildirimdeniz1979@gmail.com

* Makale Geliş Tarihi: 08.03.2016
Makale Kabul Tarihi: 18.04.2016

participation of expatriates to the elections from where they originally came. This study evaluates external votings by comparing the 7th June and 1st November election results held in 2015. The aim of the study which investigates both the party performances in the case of external voting and evaluating the results according to the each countries, to find out the similarities and differences between external and domestic voting patterns. Furthermore, the general impacts of external votes on the total votes share obtained by the parties are taken into consideration and the changes took place between two elections are examined through this perspective.

Keywords: Elections, External Voting, Participation Rate, Political Parties, Transnational Citizenship.

GİRİŞ

Türkiye 2015 yılında arka arkaya iki genel seçim yaşadı. 7 Haziran 2015'te gerçekleştirilen milletvekili genel seçimlerinin ardından 5 ay bile geçmeden, oldukça kısa bir süre içinde yeniden 1 Kasım 2015 tarihinde sandığa gidildi. 2015 yılı ülkedeki çokpartili siyasal yaşam boyunca pek de tanıklık edilmeyen bir olguyla; yani kısa süre içinde arka arkaya sandığa gidilmesiyle Türkiye siyasal hayatındaki yerini aldı. 2015 yılında gerçekleştirilen bu iki seçim arasındaki dönemsel mesafenin kısalığı kadar; Siyaset Bilimi açısından bir diğer ilgi çekici unsur da, önce 7 Haziran'da, ardından da 1 Kasım'da ilk kez yurtdışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının gümrük kapıları dışında, yaşadıkları yerlerdeki diplomatik temsilciliklerde milletvekili seçimi için oy kullanması oldu. Uygulama 10 Ağustos 2014 tarihinde başlasa da; milletvekili genel seçimlerinde ilk kez yürürlüğe konması 7 Haziran seçimleri dolayısıyla gerçekleşti. Diğer yandan 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk uygulamanın getirdiği zorluklar yaşanmış; özellikle oy verme süresinin kısa tutulması ve getirilen randevu sisteminin kolaylaştırıcı bir sistem olarak görülmemesi nedeniyle katılım oranı görece düşük kalmıştı. Bu nedenle 7 Haziran seçimleri hem ilk kez bir milletvekili genel seçimlerinde yurtdışında yaşayan seçmenlerin yaşadıkları ülkedeki diplomatik temsilcilikler aracılığıyla oy vermesiyle hem de ilk uygulamadaki aksaklıkların kısmen giderilmesinden kaynaklanan katılım artışıyla Türkiye siyasal tarihinde önemli bir yenilik durağı olarak yerini aldı. Seçimin üstünden çok kısa bir sonra 1 Kasım'da gerçekleştirilen seçimlerle birlikte aynı uygulama sürdü ve katılım oranı 7 Haziran'a göre daha da arttı.

Bu çalışma; 7 Haziran'dan 1 Kasım'a değişen seçmen davranışının izlerini bir yandan yurtdışı oylarının seyrinde sürmeyi; diğer yandan da ilk kez bir

milletvekili genel seçiminde yürürlüğe konulan uygulamanın partiler ve siyasal katılma açısından taşıdığı anlamı karşılaştırmalı olarak sunarak yurtiçi ile yurtdışı oyları arasındaki benzerlik ve farklılık yönlerini bulmayı amaçlamaktadır. Seçim sonuçlarının istatistiksel verilerinin karşılaştırmalı olarak yorumlanması yöntemiyle gerçekleştirilecek analizlerle yurtdışı oylarının yurtiçi oylara etkisini, katkısını ortaya çıkarmak mümkündür. Çalışma öncelikle Siyaset Bilimi literatüründe son yıllarda önem kazanan ve dilimize “dışarıda oy verme” şeklinde çevirebileceğimiz “external voting” olgusunu kısacık açıklayacak; bu hakkın yurttaşlığın geçirdiği evrim açısından taşıdığı anlamı ve dünyadaki uygulanma biçimlerini ele alacaktır. İzleyen bölümlerde ise 7 Haziran ve 1 Kasım seçimleri bağlamında yurtdışı oylarının analizi yapıldıktan sonra, ilk kez yurtdışı oy-seçmen davranışı değişimini ölçme imkanı veren ardışık iki milletvekili genel seçiminin sonuçları, seçime katılma oranları, partilerin performansları ve yurtiçi oylar ile benzerlikleri/farklılıkları temelinde irdelenecektir. Diplomatik temsilcilikler aracılığıyla yurtdışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarına oy verme olanağı sağlanan ülke sayısı 54 olmakla birlikte, seçmen ağırlığı bakımından ilk 5 sırayı Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika ve Avusturya oluşturmaktadır. Yurtdışı oylarının ağırlık merkezi bu 5 ülke olduğundan, bu ülkelerdeki sonuçlar da iki seçim ekseninde karşılaştırmalı olarak ayrıca değerlendirilecektir. Çalışma genel bulguların değerlendirildiği sonuç bölümüyle tamamlanacaktır.

Gerek 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri, gerekse 7 Haziran 2015 seçimleri bağlamında literatürde yurtdışı oy ve seçmen davranışı üzerine çalışmalar yapılmaya başlansa da, arka arkaya iki genel seçimde ilk kez uygulanması bağlamında 7 Haziran ile 1 Kasım seçimleri arasında yurtdışı oylar eksenli karşılaştırmalı ve detaylı bir akademik değerlendirme henüz yapılmamıştır.² Bu çalışma hem bu boşluğu doldurmayı amaçlamakta, hem de yeni çalışmalar açısından da literatüre katkı koymayı ummaktadır.

Bu çerçevede çalışmanın üzerinde ilerlediği iki temel hipotez bulunmaktadır. Bunlardan ilki, özellikle katılım konusundaki ilk kısıtlamaların kaldırılmasının ardından yurtdışında seçimlere katılım oranlarında görece artış sağlanmış olsa da, bu oranın ülke ortalamasının hala önemli oranda altında kaldığı; ancak dünya genelindeki uygulamalara göre ise görece yüksek gerçekleştiğidir. Bu durum seçme/seçilme hakkı ikilemi ve temsil krizi olgusu üzerinden ayrıca ele alınmıştır. İkinci hipotez ise, bu uygulamadan siyasal olarak en büyük faydayı iktidar partilerinin sağlıyor olmasıdır. Bu açıdan genel seçimlerde ilk kez 2015 yılında yürürlüğe konan yurtdışında oy uygulamasının

² Bu açıdan bizim görebildiğimiz kadarıyla şimdilik sadece Mencütek'in (2015) 10 Ağustos Cumhurbaşkanlığı Seçimleri'ni “yurtdışı” açısından değerlendirdiği makalesinin son kısmında 7 Haziran ile 1 Kasım genel sonuçlarının karşılaştırılmasına dönük kısa bir bölüm bulunmaktadır.

Türkiye’de de iktidar partisine daha fazla yarar sağladığı, AKP’nin yurtdışı oy oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu ve bunun bazı örneklerde illerdeki vekil dağılımına da etki ettiği saptanmıştır. Çalışmanın izleyen bölümlerinde bu hipotezler detaylı bir biçimde ele alınmıştır.

1. YURTTAŞLIK VE YURTDIŞINDA OY VERME

Günümüzün en çarpıcı ve birçok alana etki eden gelişmelerinden birisi ekonomik, sosyal, siyasal nedenlerle tetiklenen göçün ülkeler arasındaki geçişliliği/hareketliliği arttırması ve göç olgusunun giderek ulusötesi bir nitelik kazanmasıdır. Bauböck’ün de belirttiği gibi (2005: 686), dünya tarihi açısından göç yeni bir olgu olmamakla birlikte, özellikle yurttaşlık, ikamet ve oy verme hakları arasındaki bağlantının nasıl olması gerektiğine dair geleneksel düşünce yapısını kökten sarsması ve göçün demokratik sınırlara deyim yerindeyse bu derece meydan okuması da yaşadığımız çağın olgusudur. Dolayısıyla artan uluslararası göç dalgaları, küresel emek hareketliliği, siyasal katılmanın ve oy verme haklarının sınırları açısından iki temel konu giderek daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Bunlardan birincisi, göçmenlerin göç ettikleri ülkede oy verme/temsil hakkına kavuşması ve bu ekseninde gelişen yurttaşlık tartışmaları; ikinci eksen de, göçmenlerin ayrıldıkları anayurtlarında sahip oldukları seçme/seçilme temelli oy verme/yurttaşlık haklarının gereklerini nasıl yerine getirecekleridir. Bu açıdan artan ulusötesi göç dalgası, dünyada bir yandan yurttaşlık olgusunun geleneksel ulus-devletin territoryal sınırları içine sıkıştırılan tanımlarının gözden geçirilmesine, diğer yandan da yurttaşlık haklarının kapsamının genişletilmesine ilişkin tartışmaları da tetiklemiştir. Bu nedenle göç olgusu, insani, sosyal, ekonomik boyutları yanında geleneksel siyasal tanımları, yurttaşlığın coğrafyasını ve oy verme/katılma haklarının zeminini değiştiren boyutuyla aynı zamanda siyasal bir etki kapasitesine sahiptir.

Göçün ifade ettiğimiz birinci siyasal etkisi, göç edenlerin yerleştikleri ülkelerdeki siyasal haklardan nasıl yararlanacaklarıyla, yurttaşlığın tanımı ve yeni sınırlarıyla ilgilidir ve bu alanda entegrasyon ve asimilasyon gerilimi sürmektedir. Buna karşın bu çalışmanın kapsamıyla ilintili olarak bu bölümün ilgisini oluşturan asıl konu, göçün yarattığı ikinci siyasal etkidir. Diğer bir ifadeyle, göç edenlerin ayrıldıkları ülkeleriyle bağlarını korumayı, bu ülkelerde sahip oldukları siyasal haklarını uygulamaya geçirmeyi gündeme alan ve bu anlamda yurttaşlığın territoryal sınırlarını aşındıran yeni, ulusötesi kavramlaştırmalar giderek daha fazla tartışılmaktadır; bu durum “yurtdışında oy” olgusunu gündeme getirmekte, ülkeler farklı saiklerle de olsa gitgide yurtdışında yaşayan yurttaşlarına oy verme haklarını kullanabilmeleri için olanaklar oluşturmanın yollarını aramakta ve düzenlemeler yapmaktadır. Rabago’nun da belirttiği üzere (2015: 294) ulusötesi yurttaşlık olgusu devletleri

yeni stratejiler geliştirmeye, yurtdışında yaşayan yurttaşlarıyla ilişkilenenin yeni yollarını aramaya itmekte ve sözkonusu “ulusötesi dinamikler kurumsal aktörlerin göçmenleri aktif yurttaşlar olarak tutabilmeleri için gerekli en iyi koşulları yaratması bağlamında oldukça önemli hale gelmektedir.” Bu noktada aşınmakta olan, yurttaşlığı ve haklarını ulus-devlet sınırları içinde tanımlayarak inşa eden geleneksel devletler sistemidir. Bu sistemde seçimlerde oy verme hakkı ulusal/territoryal düzeyde yerleşik yurttaş olma kriteri temelinde gelişmiş ve hem üyelik (yurttaşlık) hem de territoryal alan (yurtiçinde yaşama) o ülkede yaşamayan yurttaşlarla o ülkede yaşayıp da yurttaş olmayanları dışlamak üzerine kurulmuştur (Caramani & Grotz, 2015: 804).

Özetle devletler yurtdışındaki yurttaşlarıyla ilişkilenmeyi, devlet ve ulus tahayyüllerini bu topluluklarla bağlar üzerinden yeniden üretmeyi daha fazla istemektedirler. Bunu, “dışarıda oy verme” olgusunun gelişim çizgisindeki değişimden de anlamak mümkündür. En açık haliyle “yurtdışında yaşayan yurttaşların ayrıldıkları kendi ülkelerindeki seçimlerde oy vermesine imkan sağlayan düzenleme (Bocagni, Lafleur & Levitt, 2015: 13)” olarak tanımlayabileceğimiz “yurtdışında oy verme” olgusuna dair yapılan çalışmalar, bu olgunun modern dönemdeki tarihini 1862 yılında Wisconsin’in Birlik Ordusu’nda savaşı ve Wisconsin dışında olan askerlerine oy verme imkanı tanınmasına kadar götürmektedir (Pogonyi, 2014:124). Diğer yandan Lafleur’ün de belirttiği üzere (2015:842), 20. yüzyılın başında yurtdışındaki yurttaşlarının oy kullanması için yasal düzenleme yapan ülkeler ortaya çıkmaya başlamış olsa da (1890’da Yeni Zelanda, 1902’de Avustralya gibi), bu ülkelerin yaptıkları düzenlemelerin ortak yönü, yurtdışındaki yurttaşların oy verme imkanlarını sadece belirli meslek grupları için sınırlamış olmaları ya da belirli meslek grupları için bir ayrıcalığa dönüştürmeleridir. Dolayısıyla yurttaşlık hakkı olarak oy hakkı yurtdışına giden ve yerleşen herkes için geçerli değildi. Yurtdışında görev yapan askeri ve diplomatik personel, ülke toprakları dışında yaşayıp da oy verme koşulları sağlanan ayrıcalıklı kesimler içinde yer almaktaydı. Fakat II. Dünya Savaşı’nın ardından yurtdışında oy verme hakkının gereklerinin yerine getirilmesini kısıtlayan mesleki kategoriler seçmeciliği yerini giderek genişletilmiş yurtdışı oy hakkı düzenlemelerine bırakmaya başladı. “Yurtdışında oy verme” olgusunun tarihi, ülkelerin özellikle yurtdışında görev yapan askerlerine verdikleri hakla başlamış olsa da, bu hakkın genişlemesinin tarihi de ilginç bir şekilde özellikle büyük savaşların sonrasına rastladı. Bauböck’ün de belirttiği gibi (2007: 2400), “daha kapsayıcı yurttaşlık ve oy verme haklarına yönelik genel adımlar sıklıkla büyük savaşlarda ya da sonrasında atılmaktadır”. Yine de 1960’lı yıllara kadar yurtdışında yaşayan yurttaşlarının oy kullanabilmesi için düzenleme yapan ülke sayısı oldukça sınırlıydı.

Buna karşın uygulama özellikle 1990'lı yıllardan itibaren artan oranda yayıldı ve bugün 100'den fazla ülke farklı yöntemlerle de olsa yurtdışındaki yurttaşlarına bu hakkı kullandırmak için gerekli düzenlemeleri yapmış ve olanakları yaratmış durumda. IDEA (Institute for Democracy and Electoral Assistance/Demokrasi ve Seçim Destek Enstitüsü) tarafından 2007 yılında yayınlanan bir rapor dünya genelinde 115 ülkede 190 milyondan fazla insanı kapsayacak şekilde bu düzenlemelerin yapıldığını belirtmiştir (Aktaran Bauböck, 2009: 496). Ve sayının yıldan yıla arttığı bilinmektedir. Son olarak 2012 yılında yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, bu hakkı tanıyan ve uygulanması için gerekli yasal düzenlemeleri yapan ülke sayısı 138'i bulmuştur (Lisi, Belchior vd., 2015: 269).

Bu uygulamaya dönük yasal düzenleme yapan ülkelerin sayısının hızla artmasının görece yeni bir olgu olduğu da görülmektedir. Ancak bu artış nicel olarak bir anlam ifade etse de, niteliksel olarak her ülkede farklı koşulların ürünü, farklı iç siyasal denge ve beklentilerin yansımalarıdır da. Bu açıdan yakın bir örnek olarak; özellikle Aralık 2010'da Tunus'ta bir seyyar satıcının kendisini yakmasıyla başlayan Arap Baharı dalgasının etkisiyle Kuzey Afrika ülkelerinin yönetici elitlerinin yönetilenlerle girmeye çalıştıkları görece yeni ve sınırlı demokratik mutabakat içinde yurtdışı seçmenlere de oy hakkı uygulamasını eşzamanlı olarak devreye sokmaları verilebilir. Bu kuşakta yer alan ülkelere Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de değişim daha kökten gerçekleşirken, Ürdün ve Fas'ta ise yönetim değişiklikleri olmadan çeşitli anayasal ve yasal/sınırlı demokratikleşme adımları atılmaya başlanmıştır. Bu değişiklikler Tunus, Mısır, Libya ve Fas'ta hem seçimlerin gerçekleştirilmesini hem de yurtdışında yaşayan bu ülke yurttaşlarına seçimlerde oy kullanma imkanı verilmesini de içermektedir (Brand, 2014: 54).

Bu açıdan bakıldığında, yurtdışında oy verme imkânı demokratik ülkeler tarafından sağlanabildiği gibi, otoriter rejimler tarafından ya da geçiş sürecindeki ülkelerin yönetimlerinde de tanınabilmektedir. Bu da söz konusu uygulamaya geçen ülke sayısı son yıllarda artış gösterse de, bu ülkelerin yurtdışında oy verme uygulamasını tanımasıyla ülkenin rejim tipi arasında da bir bağlantı olduğuna işaret eder. Diğer bir ifadeyle, nicelik kadar niteliksel ayrımlar da önemlidir. Cezayir, Endonezya gibi ülkelerde daha ziyade otoriter rejim elitlerinin uluslararası alanda meşruiyet çabasının bir parçası olan bu açılım, yönetici elitlerin yönetilenlere kısmi tavizleri arasında yer alabilmiştir. Ya da Arap Baharı adı verilen süreçte yönetim değişiklikleri yaşayan ülkelerde otoriter yönetimlerin devrilmesinin ardından açılan boşlukta siyasal katılım kanallarını genişletme yönündeki çabalar, sivil toplumdan ve yurtdışında yaşayan seçmenlerden gelen talepler, daha geniş bir demokratik meşruluk arayışı içindeki yeni rejimlerin bu

uygulamayı benimsemesine yol açabilmiştir. Örneğin Arap Baharı sürecinde bir yönetim ya da rejim değişikliği yaşamamış ülkelerden olan Fas'ta yönetim 2006 Anayasası'nda zaten varolan yurtdışı seçmenlerin oy kullanması hakkıyla ilgili olarak 2011 yılında düzenleme yapmıştır (Sahraoui, 2015:527). Bu durum Kuzey Afrika ülkelerinde aşağıdan gelen demokratikleşme talepleri karşısında yönetici elitlerin yurtdışında oy hakkını yukarıdan ve kısmi/meşrulaştırıcı bir taviz olarak araçsallaştırdıkları saptamasına uygun düşen bir örnek oluşturabilmektedir. Dolayısıyla Brand'ın da önemle işaret ettiği üzere, yurtdışında oy verme uygulamasının ülke sayısı bakımından dünya genelinde yaygınlaştığı görülse de, uygulamanın içeriğine ve yöntemlerine daha yakından bakış, ülkeler arasında uygulamaya geçiş motivasyonu bakımından önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir (2014:56). Kuşkusuz bunda en önemli göstergelerden birisi de, bu uygulamayı benimseyen ülkelerin ağırlıklı olarak otoriter rejimler olması ve uygulamanın yönetici elitlerin meşruiyet açığını giderme stratejisiyle de ilişkili görünmesidir.

Diğer taraftan ülkelerin bu uygulamaya geçmeleri farklı koşul ve beklentilere dayandığı gibi, uygulamada yönetime ve temsil gücüne dair de farklılıklar bulunmaktadır. Yurtdışında oy verme pratiğinin farklı biçimlerini ülke örnekleri üzerinden tasnif ederek bir çerçeve öneren Collyer'e göre (2013:9), göçmenlerin ülkelerinde gerçekleştirilen seçimlere katılıp oy vermesinin dünya genelinde 3 modeli bulunmaktadır. Bu modellerin ilkinde yurtdışında yaşayanlara kendi ülkelerindeki şehirlerinde oy verme hakkı tanınmakta, ancak bunun için ülkeye gelme şartı getirilmektedir. 3 model içinde en zorlu ve daraltan model budur. İkinci yurtdışı oy verme modelinde göçmenlere ülkeye gelme şartı gelmeden oy verme hakkı tanınmaktadır. Oy kişisel olarak, diplomatik temsilcilikler aracılığıyla ya da posta yoluyla kullanılabilir. Bugün en yaygın olan sistem (Türkiye'de de uygulamaya konulan sistem budur) olan bu modelde göçmenler oylarını ülke dışında kullanabilmekte, ancak oyları sanki yurtiçinde, yaşadıkları şehirlerde vermişler gibi sayılarak sonuçlara dağıtılmaktadır. Bu sistemde yurtiçinde verilen oy ile yurtdışında verilen oy arasında etki bakımından bir fark yoktur. Collyer'in "doğrudan temsil için yurtdışından oy" adını verdiği son modelde ise göçmenlere yasama organı seçimlerinde doğrudan kendi temsilcilerini seçme hakkı tanınmaktadır. Collyer'e göre bu model (2013:9) gerçek anlamda territorial ulus-devlet ötesi "yurtdışında oy verme" modelidir.

Göçmenlerin yurttaşları oldukları ülke dışında yaşarken yurtdışından oy vererek o ülkenin siyasal yaşamına katılma hakkının doğuşunu, gelişimini ve modellerini ele aldığımız bu bölümün ardından, izleyen bölümde önce kısaca Türkiye'de uygulamanın tarihsel ve hukuksal gelişimi hakkında bilgi verilecek,

10 Ağustos 2014'te gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk kez uygulanan “yurtdışında oy verme” düzenlemesinin sonuçları ele alındıktan sonra, 7 Haziran 2015 Genel Seçimleri bağlamındaki “ilkler” açıklanacaktır.

2. BİR DÖNÜM NOKTASI VE ÖNCESİ: 7 HAZİRAN 2015 SEÇİMLERİ

Çalışmanın giriş bölümünde de belirtildiği üzere, Türkiye siyasal tarihinde ilk kez bir milletvekili genel seçiminde yurtdışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarına buldukları ülkelerden ayrılmadan oy verme imkanı sağlanmış ve yurtdışındaki yurttaşlar, bu düzenlemeden yararlanarak sandığa gitmişlerdir. Gümrük kapılarında oy verme hakkında farklı olarak bu yeni düzenleme ile yurttaşların buldukları ülkeden ve hatta buldukları şehirden ayrılmalarına gerek kalmamıştır.

7 Haziran seçimlerinde kullanılan yurtdışı oyların analizine geçmeden önce, uygulamanın Türkiye'deki tarihine kısaca bakmakta yarar bulunmaktadır. Buna göre yurtdışında yaşayan seçmenlere Türkiye seçimlerinde oy kullanmalarının önünü açacak düzenlemenin tarihi 1995 yılına kadar gitmektedir. 23 Temmuz 1995 tarihinde koalisyon hükümeti tarafından yapılan bir anayasa değişikliğiyle yurtdışındaki yurttaşların oy vermelerinin önündeki engelleri kaldıracak en önemli adım atılmıştır (Mencütek, 2015:148). Yurttaşların yurtdışında oy kullanabilmelerinin önünü açan yasal düzenlemeler ise 2008 yılında iktidar ve muhalefet partilerinin desteğiyle Meclis'ten geçirilmiş ve 5749 sayılı Seçim Kanunu'na 5 yeni madde eklenmiş; anamuhalefet partisi CHP'nin “posta yoluyla oy kullanma”nın seçimlerin bağımsızlığına ve gizlilik ilkesine aykırılık teşkil edeceği gerekçesiyle yöntem hakkında Anayasa Mahkemesi'ne açtığı dava sonucunda “posta yoluyla oy kullanma” seçeneği ise iptal edilmiştir. Yurtdışı yurttaşların buldukları ülkede oy kullanmasına imkan veren düzenleme 2008'de geçirilmiş olsa da, diplomatik temsilciliklerde ve gümrüklerde oy vermeye ilgili gerekli düzenlemeler Mayıs 2012'de yapılmıştır (Mencütek ve Erdoğan, 2015: 7).

Sonuç olarak Mencütek ve Erdoğan'ın da belirttikleri üzere (2015:2), 2014 yılına kadar, yurtdışında yaşayan göçmen yurttaşlara havaalanlarıyla kara sınır kapılarındaki gümrük alanlarında kurulan sandıklarda oy verme imkanı sağlanmış; ancak ilk kez 2014 yılında, gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçiminde yurtdışında yaşayan yurttaşların buldukları ülkelerden ayrılmadan bir seçimde oy kullanabilmelerinin önü açılmıştır. Böylece 2014 yılında Türkiye seçimli siyaset tarihinde iki ilk aynı anda yaşanmış ve hem yurttaşlar bir cumhurbaşkanı seçmek için yurtiçinde ilk kez sandığa giderken, yurtdışındaki yurttaşlar da ilk kez Türkiye'deki bir seçim için buldukları ülkeden ayrılmadan sandığa giderek oylarını kullanmışlardır.

Belirtildiği üzere ilk uygulama 10 Ağustos 2014'te, Cumhurbaşkanlığı (CB) seçimlerinde olmuş ve 54 ülkede okullarda, stadyumlarda toplam 1.186 seçim sandığı kurulmuştur (Abadan-Unat vd, 2014:10). Buna karşın uygulamanın ilk olması, randevu sistemi nedeniyle yaşanan aksaklıklar ve seçmen seferberliği açısından adayların yeterli etkiyi sağlayamaması gibi etmenlerin de birleşmesiyle yurtdışında seçime katılma oranı, yurtiçindeki katılma oranının oldukça altında kalmıştır. Diğer yandan yurtdışında oy vermek isteyen yurttaşlar için getirilen randevu sisteminin yanında, sandık süresinin de 31 Temmuz ile 3 Ağustos tarihleri arasında sınırlandırılması, katılımı daha da düşürmüştür. Bilgili'nin de belirttiği üzere (2014:2), 10 Ağustos CB seçimlerinde yurtiçinde katılım oranı %74.1 olarak gerçekleşmiş, bu oran yurtdışında kurulan sandıklarda ise %8.3 olmuş; bu durum yurtdışında yurtiçine göre katılım oranının daha düşük olması yönündeki genel dünya eğilimiyle uyum içinde olsa bile, ortalama örneklerin ve beklentilerin gerisinde kalmıştır. Bu ilk uygulamada yurtiçindeki katılımla yurtdışındaki katılım arasındaki puan farkı yurtiçi lehine 65.8 olmuştur. Aynı durum, gümrük kapılarında kullanılan oylarla yurtdışında kullanılan oylar arasında yapılan bir karşılaştırmada da gözlenmiştir. 10 Ağustos CB seçimlerinde gümrük kapılarında kullanılan oy oranı, yurtdışı sandıklarda kullanılan oy oranının üstünde kalmıştır. Oyunu sınır kapılarında kullananların sayısı 297.340 olurken, yurtdışı sandıklarda oy kullananların sayısı bu sayının altında gerçekleşerek 232.795 olmuştur (Abadan-Unat vd, 2014:iii). Bu durum, yurtdışı sandıklar lehine ilk kez 7 Haziran 2015 milletvekili genel seçimleriyle birlikte değişmiştir.

Yurtdışında ilk kez oy kullanılmasının önünü açan 10 Ağustos CB seçimlerinde katılım oranı düşük olsa da, yurtdışı oyların seçim sonuçlarına doğrudan etki edebileceğinin işaretleri yine bu seçimle birlikte net biçimde alınmıştır. Öyle ki, yurtdışı sandıklarda atılan oyların %65.52'sini alan Recep Tayyip Erdoğan, ülke genelinde yurtdışı oyların yüksekliğinin de katkısıyla ilk turda %51'i yakalamış ve seçimler ikinci tura kalmadan, ilk turda Erdoğan Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Saha çalışmasıyla bu uygulamaya geçilmesinin nedenlerini araştıran Mencütek ve Erdoğan'a göre (2015: 11) bu durum, iktidar partisinin Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde avantaj sağlayacağı beklentisi sonucunda bu uygulamaya geçildiği hipotezini güçlendirmektedir. Bu anlamda Mencütek ve Erdoğan'ın bulguları, ideolojik pozisyonu ne olursa olsun, farklı ülkelerde iktidar partilerinin oylarını ençoklaştırmak (maksimize etmek) için yurtdışında oy verme olgusunu diğer partilere göre daha fazla desteklediği yönündedir ve bu Meksika, Macaristan ve Honduras örnekleriyle de uyum sergilemektedir (2015: 11).

7 Haziran seçimlerinde yurtdışında oy verme hakkına sahip yurttaş sayısı resmi istatistiklere göre 2.866.979 olmuştur (TÜİK, 2015a). Bu sayı tek başına bir şey ifade etmiyor görünse de, özellikle milletvekili genel seçimlerinde Türkiye genelindeki etki gücü iller bazında karşılaştırmalı olarak ele alındığında, ülkede sırasıyla İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra en kalabalık 4. seçmen nüfusuna tekabül etmektedir (Mencütek vd; 2015: 4). Diğer bir deyişle milletvekili genel seçimleri bağlamında “yurtdışı”, Türkiye'nin 4. büyük şehri konumundadır. Seçimlere etki gücü değerlendirilirken bu karşılaştırmanın akıllarda tutulması gerekmektedir; zira bu sayı ve sıralamadaki bu konum, yurtdışı seçmenlerin seçim sonuçlarını doğrudan etkileyebilecek, değiştirebilecek öneme haiz olduklarını göstermektedir.

Öncelikle seçimin yurtdışında gerçekleştirilme zamanının yurtiçinden farklı olduğu belirtilmelidir. Türkiye'de 7 Haziran tarihinde bir günde gerçekleşen milletvekili genel seçimleri, “yurtdışında 8-31 Mayıs tarihleri arasında 54 ülkede 112 temsilcilikte kurulan 3660 sandıkta gerçekleşti (Gurbetin Oyları, 2015:3).” Yurtdışında verilen oylar 31 Mayıs ile 7 Haziran tarihleri arasında Türkiye'ye taşınmış ve 7 Haziran günü Türkiye genelinde oy verme işleminin tamamlanmasının ardından Ankara Ticaret Odası Kongre Merkezi'nde yurtiçi oylarla birlikte eşzamanlı olarak açılmıştır.

Bu bağlamda 7 Haziran'da “gurbetin oyları”nı sandığa katılım, ardından siyasal partilerin performansı ve son olarak da yurtiçi ile yurtdışı oyları arasındaki fark ile genel oya katkı oranı ekseninde ele almakta yarar bulunmaktadır. Buna göre 7 Haziran seçimlerinde yurtdışı temsilciliklerde kullanılan 918.302 oy geçerli sayılmıştır; Türkiye gümrük kapılarında kullanılıp geçerli sayılan oy sayısı ise bunun oldukça altında kalmış, 123.168 olarak gerçekleşmiştir (YSKa, 2015). Yüksek Seçim Kurulu'nun açıkladığı resmi istatistiklere göre, yurtdışı sandıklarında seçime katılma oranı %32.5 (YSKb, 2015); gümrük kapılarında ise %4.3 olarak gerçekleşmiştir. Gümrük kapılarında oy verme hakkı bundan önce de bulunmaktaydı; yeni olan ise Yüksek Seçim Kurulu'nun gümrük kapısı oylarından farklı olarak “Yurtdışı Sandıkları” başlığı altında tasnif ettiği yurtdışında oy verme olgusudur. Bu nedenle çalışmada değerlendirme ve karşılaştırma ağırlığı bu yeniliğe verilecektir.

Bu açıklama temelinde; 7 Haziran seçimlerinde yurtdışında oy verme oranının %32.5 olduğunu yeniden belirterek bu katılım oranını yurtiçi katılım oranıyla karşılaştırmaya geçebiliriz. 7 Haziran seçimlerinde yurtiçinde kayıtlı 53.471.838 seçmenden 46.451.389'u oy kullanmış, kullanılan oyların 45.121.773'ünün geçerli sayılması sonucunda katılım oranı %86.4 olarak gerçekleşmiştir. Buradan bakıldığında 7 Haziran seçimlerinde yurtiçi katılım oranının yurtdışı katılım oranından 53.9 puan fazla olduğu belirtilebilir. Bu

elbette yüksek bir farktır; diğer yandan yurtdışı oy verme/katılım ile yurtiçi katılım oranlarının aynı olması ise beklenemez. Kaldı ki 10 Ağustos CB seçimlerinde bu farkın yurtiçi katılım oranı lehine 65.8 puan olduğu belirtilmişti. Dolayısıyla 7 Haziran seçimlerindeki yurtiçi-yurtdışı katılım oranları farkı, 10 Ağustos CB seçimlerine göre azalmış, aradaki farkta 11.9 puanlık bir düşüş gözlenmiştir.

7 Haziran 2015 milletvekili genel seçimleri için yurtdışında kullanılan toplam oyların içinde partilerin tuttuğu ağırlığa bakıldığında, oyların %50.4'ünün Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), %21.4'ünün Halkların Demokratik Partisi (HDP), %15.9'unun Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve son olarak %9.1'inin de Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) tarafından alındığı görülmektedir (YSK, 2015b). Dolayısıyla yurtdışında kullanılan oylar bakımından AKP birinci, HDP ikinci, CHP üçüncü ve MHP de dördüncü parti konumundadır.

Yurtiçi oyların dağılımına bakarak karşılaştırma yapmak, yurtdışı oylarını benzerlik/farklılık yönünden analiz etmek ve tabloyu netleştirmek açısından fayda sağlayabilir. Buna göre 7 Haziran'da yurtiçi sandıklarda kullanılan oyların tasnifi sonucunda AKP %40.7; CHP %25.1, HDP %13, MHP ise %16.5 oranında oy almıştır (YSKc, 2015). Bu bağlamda yurtiçinde kullanılan oylarla yurtdışında kullanılan oylar karşılaştırıldığında, göze çarpan en büyük ilk değişiklik CHP ile HDP arasındaki yer değişikliğidir. Diğer bir ifadeyle, yurtiçi oylar sıralamasında CHP ikinci parti konumundayken, yurtdışında verilen oylar sıralamasında bu koltuğa CHP yerine HDP oturmuştur. Göze çarpan ikinci önemli değişiklik ya da fark ise; AKP'nin yurtdışı oylarındaki payının yurtiçindeki oylarının 9.7 puan üstünde olmasıdır. AKP yurtdışında da yurtiçinde de birinci parti olmuş; ancak yurtdışı oyları yurtiçi oylarını geçmiştir. Aynı şekilde HDP de yurtiçinde aldığı oy oranının 8.4 puan üstünde bir oranı yurtdışı oylarında yakalarken, CHP'nin yurtdışı oy oranı, yurtiçi oy oranının 9.2 puan; MHP'nin yurtdışı oy oranı ise yurtiçinde elde ettiği oy oranının 7.5 puan altında kalmıştır. Yurtdışı oylarında yurtiçi oy oranlarını geçen iki parti AKP ve HDP olurken, CHP ve MHP yurtdışı oylarında yurtiçi oylarının gerisinde kalmıştır. Son olarak belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise, MHP'nin yurtdışında %9.1'lik oy oranı ile baraj altında kalması; yani %10'u geçememesidir.

Bu durum yurtiçi, yurtdışı ve gümrük oylarının toplanması sonucu elde edilen nihai sonuçlara da yansımış ve yurtdışı oylarının yüksekliği AKP'yi %40.7'den %40.9'a, HDP'yi ise %13'ten %13.1'e taşımış; diğer bir deyişle yurtdışı oyları AKP ve HDP'nin yurtiçi oy oranına sınırlı da olsa ek puan getirmiştir. Buna karşın CHP yurtdışı oylarında üçüncü sırada kalmasının ve aldığı oy oranının yurtiçi oylarının gerisinde olmasının neticesinde nihai

sonuçlarda yurtiçinde elde ettiği %25.1'lik oranda kayıp yaşamış ve nihai oy oranı %24.95'e gerilemiştir. Aynı durum MHP'yi de etkilemiş ve MHP yurtdışı oy oranlarının yurtiçi oranlarına göre düşüklüğü sonucunda %16.5'ten %16.3'e gerilemiştir. Buna göre yurtdışı oylarından genel toplamda yurtiçi oy oranının üstüne çıkaracak şekilde en fazla yarar sağlayan parti AKP iken; en fazla zarar gören parti de MHP olmuştur.

Buna karşın partilerin yurtdışında aldıkları oyun genel toplamda aldıkları oy oranı içinde tuttuğu payı hesapladığımızda sıralama tablosu yeniden değişmektedir. Öyle ki 7 Haziran'da AKP'nin yurtdışı oylarının toplam oyları içindeki payı %2.45'e, CHP'nin %1.27'ye, MHP'nin %1.1'e tekabül ederken, bu oran HDP için %3.24'tür. Diğer bir ifadeyle, yurtiçi, yurtdışı ve gümrük genel toplam oy sayısı içinde yurtdışı oylarının payı en fazla olan parti Halkların Demokratik Partisi olmuştur. En az olan ise yine MHP'dir. 7 Haziran'da yurtdışında kullanılan 918.302 geçerli oyun seçim sonucunda toplam geçerli 46.163.243 oy içindeki payı (yurtiçi, yurtdışı ve gümrük toplamı) %1.98 olmuştur. Bu açıdan toplam içindeki payın üstünde bir katkı sağlayan partiler sırasıyla HDP ve AKP olurken, toplam içindeki payın altında kalarak genel oran bakımından zararlı çıkan partiler de sırasıyla MHP ve CHP olmuştur. Özetle 7 Haziran'da AKP yurtdışı oyların oransal sıralamasında; HDP ise yurtdışı oyların yurtiçi, yurtdışı ve gümrük dahil toplam oylarının içindeki payı sıralamasında birinci parti olmuştur. MHP ise her iki sıralamada da Meclis'e giren partiler arasında sonuncu olmuştur.

Başta da belirtildiği üzere, yurtdışında yaşayan seçmenlerin ağırlık merkezi sırasıyla Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika ve Avusturya'dır. Bu ülkelerin seçmen sayılarının toplamının genel yurtdışı seçmen sayısı içindeki oranı 7 Haziran itibariyle %76.7'dir. Diğer bir ifadeyle yurtdışı seçmenlerin ağırlığını bu 5 Avrupa ülkesinde yaşayan yurttaşlar oluşturmakta, yurtdışı oyların kaderini de bu ülkelerdeki seçmenler ellerinde tutmaktadır. Kaldı ki bu 5 ülkenin 7 Haziran'da oy verme hakkına sahip yurtdışı seçmenler arasındaki payı %76.7 olsa da, tablo bu ülkelerden seçime katılıp oy verenlerin ağırlığı dikkate alındığında daha da önem kazanmaktadır. Zira anılan 5 ülkede 7 Haziran'da seçime katılıp oy verenlerin toplam oy veren yurtdışı seçmenler içindeki payı %81.4 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran bu ülkelerdeki toplam seçmen sayısının genel içindeki oranından da fazladır. Deyim yerindeyse 7 Haziran'da "gurbetin oyları" nı bu 5 ülke belirlemiştir. Bu nedenle yurtdışı oylarının rengini, yönünü daha detaylı görmek için sırasıyla bu ülkelerdeki sonuçlara bakmakta da yarar vardır.

7 Haziran seçimlerinde Almanya'da seçimlere katılım oranı genel yurtdışı katılım oranı olan %32.5'in üstüne çıkmış ve %33.9 olmuştur. Almanya toplam

yurtdışı seçmenler içindeki ağırlık merkezidir. 7 Haziran'da Almanya'da kayıtlı seçmenlerin toplam yurtdışı seçmenler içindeki oranı %49'dur; buna karşın katılım oranının genel ortalamasının üstüne çıktığı Almanya'nın oylarıyla birlikte 7 Haziran'da Almanya'dan verilen oyların tüm yurtdışı oylar içindeki payı %51.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu da 7 Haziran'da yurtdışında verilen oyların salt çoğunluğunun Almanya'dan geldiğini göstermektedir. Almanya'da bu katılım oranı çerçevesinde AKP %53.7 ile birinci olmuş, bu partiyi %17.5 oranı ile HDP izlemiş, CHP %16 ile üçüncü olurken MHP %9.7 oranı ile Meclis'e giren partiler içinde son sırada yer almıştır. AKP Almanya'da yurtiçinde elde ettiği oranın 13 puan; HDP ise 4.5 puan üstünde bir oy oranı yakalarken, CHP 9.1, MHP ise 6.8 puan düşük performans sergilemiştir.

Ağırlık bakımından ikinci sırada yer alan Fransa'da ise katılım oranı Almanya'nın üstünde gerçekleşmiş ve %36.5 olmuştur. Fransa'da yaşayan yurtttaşların toplam yurtdışı seçmen sayısı içindeki ağırlığı %10.9 iken, 7 Haziran'da Fransa'dan oy kullananların yurtdışında verilen toplam oylar içindeki payı %12.4 olarak gerçekleşmiştir. Nitekim 5 ülke içinde katılım oranının en yüksek olduğu ülke de Fransa olmuştur. Fransa'da AKP %50.7 ile birinci olurken, HDP %29.6 ile ikinci, CHP %9.6 ile üçüncü ve MHP de %7 ile dördüncü parti olmuştur. Anılan 5 ülke arasında Fransa 7 Haziran'da AKP'nin, CHP'nin ve MHP'nin en düşük oy aldıkları ülke olurken, HDP bu 5 ülke arasında en yüksek oy oranını yine Fransa'da yakalamıştır. AKP Fransa'da yurtiçi oylarının 10 puan üstüne çıkarken HDP 16.6 puanlık bir sıçrama yapmıştır. Bu nedenle Fransa'da sıralamada AKP birinci; yurtiçi oylarına göre en fazla artık oy sağlayan parti olarak ise HDP birinci olmuştur.

Seçmen sayısı bakımından üçüncü sırada yer alan Hollanda'da ise 7 Haziran seçimlerinin bu 5 ülke içindeki en düşük katılımı gerçekleşmiştir. Seçmenlerin sadece %31'inin sandık başına gittiği Hollanda'da kayıtlı Türkiye Cumhuriyeti yurttışı seçmen sayısının toplam yurtdışı seçmen içindeki payı %8.5'tir. Buna karşın katılım oranının genel katılım oranı olan %32.5'in altında kalması sonucunda, Hollanda'da verilen oyların toplam yurtdışı oylar içindeki payı 7 Haziran'da %8.2 olarak kalmış; gerçek potansiyelinden düşük gerçekleşmiştir. Hollanda'da oyların dağılımında ise AKP %64.3 ile birinci olurken, CHP %11.6 ile ikinci olmuş; HDP %10.8'de, MHP ise %10.2'de kalmıştır. Hollanda seçimlerinin sonuçları birkaç boyutludur. Buna göre AKP anılan 5 ülke içindeki en yüksek oy oranını bu ülkede yakalamıştır. Yurtiçi oylarının 19.4 puan üstünde bir oy oranı yakalayan AKP'nin en yakın rakibi ile arasındaki farkı en fazla açtığı ülke de burası olmuştur. Buna göre yurtiçi oylarda birinci AKP ile ikinci sıradaki CHP arasındaki fark 15.6 puan iken (AKP lehine), Hollanda'da AKP ile CHP arasındaki, yani bu ülkedeki birinci ile ikinci arasındaki fark 52.7 puan olmuştur. Hollanda'da seçmenin ağırlıklı tercihinin

AKP olduğu görülmektedir. Bunu tamamlaması için belirtilmesi gereken diğer nokta ise; 5 ülke arasında katılımın en yüksek olduğu Fransa'da 5 ülke içindeki en düşük oyunu alan AKP'nin, 5 ülke arasında katılımın en düşük olduğu Hollanda'da AKP'nin en yüksek oyunu almış olmasıdır. Bu da 7 Haziran'da ağırlık merkezi 5 Avrupa ülkesinde katılım arttıkça AKP'nin oyunun azalması; katılım azaldıkça AKP'nin oyunun görece olarak artması şeklinde bir sonuç doğurmuştur. Ancak bu durum, bir sonraki bölümde de görüleceği üzere 1 Kasım'da değişmiş; katılım oranının artmasıyla AKP oylarının artması arasında bir pozitif korelasyon ortaya çıkmıştır.

Hollanda seçimlerinin diğer önemli yanı; Hollanda'nın HDP'nin bu 5 ülke içindeki en düşük oy oranını aldığı ülke olmasıdır. Bu da en düşük katılımlı ülkede en düşük oyunu alan HDP'nin katılım oranının düşüklüğünden en fazla etkilenen parti olduğuna işaret etmektedir. Kaldı ki diğer 4 ülkede ve genel yurtdışı oylar sıralamasında daima ikinci sırada yer alan HDP, istisnai olarak Hollanda'da ikinciliği CHP'ye kaptırılmış ve üçüncü olmuştur. Aynı zamanda Hollanda MHP'nin 5 ülke içinde %10 barajını geçmeyi başardığı tek ülke olarak da kaydedilmelidir. Bu da Hollanda'yı MHP'nin 5 ülke arasında en fazla oy aldığı ülke konumuna getirmektedir. Dolayısıyla MHP'nin en fazla ve HDP'nin en düşük oy aldığı ülke aynıdır.

Seçmen ağırlığı bakımından dördüncü sırada Belçika gelmektedir. Belçika'da yaşayan ve seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olan yurttaşların toplam yurtdışı seçmenler içindeki payı 7 Haziran'da %4.6 iken, ortalamanın üstünde bir katılım sergilenmesi nedeniyle (%34.7) bu ülkede kullanılan oyların toplam yurtdışı oyları içindeki payı %5 olmuştur. Diğer bir ifadeyle 7 Haziran'da yurtdışında kullanılan her 100 oyun 5'i Belçika'dan gelmiştir. Belçika'da da AKP %62.9 oranıyla birinci olurken, HDP %13.5 ile ikinci, CHP %11 oranıyla üçüncü ve MHP de %9.1 ile dördüncü olmuştur. AKP burada da yurtiçi oylarının oldukça üstünde bir oy oranı elde etmiş (22.2 puan) ve en yakın rakibiyle arasındaki farkı da 49.4 puana çıkarmıştır. Yurtiçi oylarının üstünde oy alan partiler AKP ve az da olsa bir farkla HDP olurken, CHP ve MHP yine yurtiçi oylarının ve sıralamalarının gerisinde bir seyir izlemiştir.

5 ülke içinde seçmen ağırlığı bakımından en alt sırada yer alan Avusturya'da ise katılım oranı %34.3 olmuştur. Toplam yurtdışı seçmen içindeki payı %3.7 olan Avusturya'da 7 Haziran'da yurttaşların genel yurtdışı katılım ortalamasının üstünde bir sandık seferberliği sergilemesi sonucunda bu ülkede kullanılan oyların toplam içindeki payı %4'e çıkmıştır. 7 Haziran'da yurtdışında kullanılan her 100 oydan 4'ü Avusturya'dan gelmiş ve burada da AKP Hollanda'da aldığı oy oranına çok yakın şekilde %64.2 ile birinci olmuş; Hollanda'dan farklı olarak HDP ise ikinci olarak %14.2 oranında oy elde etmiştir. CHP %10.3'te, MHP ise %7.8'de kalmıştır.

Yurtdışı seçmenlerin ağırlık merkezini oluşturan 5 ülkedeki sonuçlar da göstermektedir ki, 7 Haziran'da AKP bu ülkelerdeki performansıyla yurtdışı oylarını yurtiçi oylarının üstüne çıkarmış ve toplam oy oranını yukarıya doğru ivmelendirmiştir. HDP bu ülkelerden sadece Hollanda'da üçüncü olmuş, diğer 4 ülkede ise ikinci olmuştur. HDP'nin yurtiçi oylarından aşağıda oy aldığı tek ülke Hollanda olurken; CHP ve MHP 5 ülkede de yurtiçinde aldıkları oy oranının oldukça altında kalmışlardır. Dolayısıyla, yurtiçi ile yurtdışı oyları karşılaştırıldığında da 7 Haziran'da asıl avantaj sağlayan ve seçmen seferber eden partilerin AKP ve HDP olduğu bir daha görülmektedir.

Son olarak 7 Haziran'da partilerin kaç ülkede ve hangi ülkelerde birinci olduklarını belirterek bu bölümü tamamlayacağız. 7 Haziran'da AKP 23 ülkede birinci olmuştur. Bu ülkeler içinde toplam yurtdışı oyların ana ağırlığını oluşturan yukarıda ele aldığımız ilk 5 ülke de bulunmaktadır. Dolayısıyla kaç ülkede birinci olduğundan daha çok, hangi ülkelerde birinci olduğu daha önemlidir. Buna rağmen oy dağılımlarının görülmesi açısından bu bilginin de paylaşılmasında yarar vardır. AKP'nin birinci olduğu ülkeler bu 5 ülke dışında, Avustralya, Bosna Hersek, Cezayir, Danimarka, Gürcistan, İran, Kırgızistan, Kosova, KKTC, Lübnan, Mısır, Norveç, Özbekistan, Romanya, Sudan, Suudi Arabistan, Türkmenistan ve Ürdün'dür. AKP'nin tüm ülkeler içinde en yüksek yurtdışı oyunu elde ettiği ülke ise %84.9'luk oranıyla Lübnan olmuştur.

7 Haziran seçimlerinde CHP yurtdışında toplam 19 ülkede birinci olmuş; birinci olunan ülkelerin sayısı bakımından sıralamada AKP'den sonra ikinci gelmiştir. CHP'nin birinci olduğu ülkeler ABD, Azerbaycan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti, Güney Afrika, İrlanda, İspanya, İsrail, Katar, Kazakistan, Kuveyt, Macaristan, Rusya, Umman ve Yeni Zelanda'dır. Yunanistan'da ise CHP ile HDP aynı sayıda ve oranda oy almış, birinciliği paylaşmıştır. CHP'nin en yüksek oy aldığı ülke ise %60.7 ile Birleşik Arap Emirlikleri olmuştur.

HDP'nin birinci olduğu ülke sayısı ise 12'dir. Birinci olunan ülke sayısı bakımından HDP 7 Haziran'da üçüncü sıradadır. Bu ülkeler Birleşik Krallık, Finlandiya, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Makedonya, Polonya, Tayland, Ukrayna ve CHP ile birlikte Yunanistan'dır. HDP'nin en yüksek oy aldığı ülke ise %59.3 oranıyla Birleşik Krallık olmuştur.

MHP ise 7 Haziran'da sadece bir ülkede birinci olmuştur. Oyların 4 parti arasında neredeyse eşit bölündüğü Arnavutluk'ta toplam geçerli oyun %27.6'sını alan MHP böylece bu ülkede 7 Haziran'daki tek birinciliğini elde etmiştir.

Toparlamak gerekirse, 7 Haziran seçimlerinde de yurtdışı oyların genele etkisi sınırlı kalmış; katılım oranı 10 Ağustos Cumhurbaşkanı seçimlerinin epey üstünde olsa da, ülke genelinde sonucu değiştirebilecek düzeyi tutturamamıştır;

asıl etki ise yurtdışı oyların illere dağıtılmasının ardından daha ziyade partilerin bazı illerde vekil sayılarının değişmesinde gözlenmiş ve bu değişim genel olarak iktidar partisi AKP lehine olmuştur. 7 Haziran'da yurtdışı oylarının illere dağıtılmasının ardından 3 ilde vekil dağılımı değişmiş, Amasya'da MHP'nin kazandığı vekillik AKP'ye, İzmir'de CHP'nin kazandığı vekillik yine AKP'ye geçerken, Kocaeli'nde MHP'nin kazandığı bir vekillik de HDP'ye geçmiştir (Habertürk, 12.06.2015). Bu durumda vekil dağılımı bakımından 7 Haziran'da yurtdışı oylarda 4 parti arasında sonuncu olan MHP en fazla kaybı yaşarken, yurtdışı oylarda birinci olan AKP de en fazla kazancı sağlamıştır.

Ancak bir milletvekili genel seçiminde ilk kez uygulamaya konulan bu düzenleme; ülke genelinde 7 Haziran sonrasında yaşanan siyasal kurgu ve kutuplaşma temelinde yurtdışı seçmenlere de yansımış ve 1 Kasım'da katılım oranları yurtiçine göre daha fazla artmıştır. Bu da önümüzdeki yıllarda uygulamanın daha da yerleşebileceğine ve yurtdışı oyların il bazlı vekil sayılarına etkiyi aşarak ülke genelindeki seçim sonuçlarını değiştirebilecek bir güç olarak doğabileceğine dair önemli bir işarettir. Bu nedenle yurtdışı oyların incelenmesi sadece ilk kez bir genel seçimde uygulamaya konulan bir düzenlemenin sonuçlarını tartışmak açısından değil, aynı zamanda geleceğe dair olasılıkların kestirilmesi yönünden de önemlidir. Kaldı ki Türkiye İstatistik Kurumu tarafından derlenen yurtdışı seçmen profil istatistiklerine göre 7 Haziran itibarıyla yurtdışında oy verme hakkına sahip olan 2.866.979 seçmen içinde yaş grupları içinde en büyük pay, %15.1 oranıyla 18-24 yaş arası gençlere aittir (TÜİK, 2015a). Bu da yine önümüzdeki yıllarda bu genç seçmen kitlesinin daha da belirleyici olacağı anlamına gelmektedir.

İzleyen bölümde aynı kriterler ekseninde 1 Kasım 2015 Seçimleri bağlamında yurtdışı oylarına bakılacak ve değişim 7 Haziran seçimleriyle karşılaştırmalı olarak saptanmaya çalışılacaktır.

3. ARTAN KATILIM: 1 KASIM SEÇİMLERİ

7 Haziran seçimlerinin ardından oluşan siyasal tablo, ülkenin kısa süre içinde yeni bir seçime zorlanmasıyla sonuçlanmıştır. Bilindiği üzere 7 Haziran seçimlerinde 13 yıldır tek başına iktidarda olan AKP tek başına iktidara gelmeye yetecek Meclis çoğunluğu oluşturamamıştır. Bu durum 1 Kasım 2015 seçimleriyle birlikte değişmiş, AKP ülke genelinde oylarını %49.5 oranına yükselterek yeniden tek başına hükümet kurma çoğunluğunu elde etmiştir. Bu açıdan 1 Kasım seçimlerinin genel sonuçlar bakımından en temel özelliği, 7 Haziran'da hem oy hem de tek başına hükümet olma niteliğini yitiren AKP'nin yeniden oy arttırması, oylarını 2011 seçimlerindeki %49.9 seviyesine yeniden yaklaştırması ve tek başına iktidarı yeniden sağlamasıdır. Bunun yanında AKP ile birlikte çok sınırlı da olsa oy artışı gerçekleştiren CHP olurken; HDP ve MHP

7 Haziran seçimleriyle karşılaştırıldığında, asıl oy kaybı yaşayan partiler olarak öne çıkmışlardır.

İçerideki bu tabloyu anlamamanın yolu, 7 Haziran'dan 1 Kasım'a ülke genelinde değişen seçmen davranışı örüntülerinin yurtdışı seçmenlerin tutumlarıyla benzerlik sergileyip sergilemediğine de bakmaktır. Bu amaçla şimdi de, bir önceki bölümde 7 Haziran seçimleri özelinde gerçekleştirilen yurtdışı oylarının analizi, 1 Kasım seçimleri temel alınarak 7 Haziran seçimleriyle karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilecektir.

1 Kasım seçimlerinde yurtdışında oy verme hakkına sahip olan kayıtlı seçmen sayısı 7 Haziran'a göre sınırlı da olsa artmış ve 2.899.069'a yükselmiştir. Bu seçmenlerden 1.159.871'i oy kullanmış; kullanılan oyların 1.147.692'si geçerli sayılmıştır. Yurtdışı sandıklarında katılım oranı bu kez %40.01 olarak gerçekleşmiştir (YSKd, 2015). 1 Kasım seçimlerinde yurtiçi sandıklarında katılım oranı ise %87.4 olmuştur. 7 Haziran seçimlerinde %86.4 olan yurtiçi seçime katılma oranı 1 Kasım'da yurtiçi sandıklarda 1 puanlık bir artış sergilerken, bu oran yurtdışı sandıklarda %32.5'ten %40'a çıkmış; diğer bir ifadeyle katılım oranında 7.5 puanlık artış gerçekleşmiştir. 7 Haziran'dan 1 Kasım'a katılım oranlarındaki artış bakımından yurtdışının yurtiçinden önde olduğu açıkça görülmektedir. Bir diğer gösterge çerçevesinde yukarıda da belirttiğimiz üzere, 7 Haziran'da yurtdışı oyların toplam oylar içindeki payı %1.98 olarak gerçekleşmişken, bu pay 1 Kasım'da toplam oylar içinde %2.4'e yükselmiştir. 7 Haziran'dan 1 Kasım'a gelindiğinde yurtdışı oyların toplam içindeki payı her anlamda artış göstermiştir.

Buna karşın 1 Kasım'da yurtiçi oylarının seviyesiyle yurtdışı oyları arasındaki seviye karşılaştırıldığında farkın yine oldukça yüksek olduğu da dikkatlerden kaçmayacaktır. Buna göre 1 Kasım'da yurtiçi sandığa gitme oranıyla yurtdışı sandığa gitme oranı arasındaki farkın puansal değer yurtiçi sandıklar lehine 37.4'tür. Diğer yandan aynı farkın 10 Ağustos CB seçimlerinde 65.8, 7 Haziran'da ilk kez bir milletvekili seçiminde 53.9 olduğu göz önüne alınarak; 1 Kasım'da ikinci kez genel seçimlerde yürürlüğe konulan yurtdışında oy uygulamasının hem 10 Ağustos'a hem de 7 Haziran'a göre arayı daha da kapatarak yerleştiği de ifade edilmelidir. Bu verilerden anlaşılan bir diğer önemli sonuç ise 7 Haziran'da sandığa gitmeyip 1 Kasım'da gitme kararı veren seçmenlerin oransal çoğunluğunun yurtiçinde değil, yurtdışında olmasıdır. Bu durum genel toplamda (yurtiçi, yurtdışı ve gümrük) katılım oranlarındaki değişime de pozitif olarak yansımış ve toplamdaki katılım oranı 7 Haziran'da %83.9 iken, 1 Kasım'da bu oran %85.2'ye çıkmıştır. Bunda yurtdışı oylarındaki anlamlı artışın önemli payı olmuştur. Zira 7 Haziran'da toplam oylar içindeki payı %2.25 olan yurtdışı sandıklar ve gümrük oylarının payı 1 Kasım'da toplam içinde %2.7'ye çıkmış; diğer bir ifadeyle toplam oy içinde yurtdışı oylarının payı

7 Haziran'dan 1 Kasım'a daha da artmıştır (burada gümrüklerle birlikte oluşan tablo ifade edilmiştir).

Katılım oranları bakımından yaptığımız bu karşılaştırmanın ardından partilerin 1 Kasım'daki yurtdışı performanslarına bakabiliriz.³ Buna göre 1 Kasım'da yurtdışında kullanılan oyların %56.4'ünü alan AKP yine birinci olmuş; oyların %19.2'sini alan HDP ikinciliğini korumuş, HDP'yi %15.4'lük oy oranı ile CHP ve %7.1'lik oy oranı ile de MHP izlemiştir. 1 Kasım seçimlerinde yurtiçi sandıklarında ise AKP %49.3 oy oranıyla birinci olurken; CHP %25.6 ile ikinci sıradaki yerini korumuş; HDP oyları %10.6; MHP oyları ise %12 olarak gerçekleşmiştir. AKP ve HDP yurtdışı sandıklarında yine yurtiçi sandıklarında elde ettikleri oy oranının üzerine çıkarken, CHP ve MHP tersine yine altında bir oy oranı elde etmiştir. HDP yurtdışında ikinci sıradaki yerini korurken, yurtiçinde dördüncülüğünü sürdürmüştür. Bu durum genel toplama AKP ve HDP açısından olumlu yansırken, CHP ve MHP için olumsuz yansımış ve genel toplamda AKP oyları %49.5'e, HDP oyları %10.8'e çıkarken; CHP oyları %25.3'e, MHP oyları ise %11.9'a gerilemiştir. Yurtdışı oylarında yurtiçindeki oy oranlarının üstünde oy alan iki partinin oy oranları 0.2 puan yükselirken, CHP oyları genel toplamda 0.3 puan, MHP oyları da 0.1 puan düşüş sergilemiştir. Bu açıdan yurtiçi oylarına göre yurtdışı oylarının daha düşük olması sonucunda en fazla puan kaybı yaşayan parti 0.3 puan ile CHP olmuştur.

Karşılaştırmalı olarak bakıldığında, 7 Haziran'da yurtdışında kurulan sandıklarda elde edilen sonuçlara göre AKP oyları %50.4'ten %56.4'e yükselirken; HDP oyları %21.4'ten %19.2'ye, CHP oyları %15.9'dan %15.4'e, MHP oyları da %9.1'den %7.1'e gerilemiştir. Buradan ele alındığında; 7 Haziran'dan 1 Kasım'a gelindiğinde yurtiçi sandıklarda büyük oranda AKP ve sınırlı da olsa CHP oy artışı kaydetmişken, yurtdışı sandıklarında sadece AKP'nin oy arttırdığını, diğer üç partinin ise oy kaybı yaşadığını belirtmek mümkündür. Burada puan değeri olarak en fazla artışı AKP'nin elde ettiği, en fazla kaybı ise 2.2 puan ile HDP'nin ve 2 puan ile MHP'nin yaşadığı görülmektedir. Bu durum, tıpkı yurtiçinde olduğu gibi, CHP'nin 7 Haziran'dan 1 Kasım'a kadar gelinen süreçte ülke geneline yansıyan "yerlilik-millilik ve terör" zıtlığı üzerinden gelişen seçim kampanyasının etkisiz unsuru olarak kaldığını, ne yurtdışında ne de yurtiçinde 7 Haziran'a göre bu denklem içinde önemli bir değişim yaşamadığını; asıl değişiminse yurtiçindeki sonuçlara benzer şekilde yurtdışında da, HDP ile MHP'nin oy kaybettiği ve AKP'nin oy kazandığı bir zeminde gerçekleştiğini de göstermektedir. HDP ile MHP'nin oy kaybı ve

³ Gerek 7 Haziran gerekse 1 Kasım seçimleri bağlamında yurtdışı oyların karşılaştırmalı analizi için Yüksek Seçim Kurulu ve Türkiye İstatistik Kurumu veritabanlarından yararlanılmış, hesaplamalar bu veritabanlarında ilan edilen resmi sonuçlara dayalı şekilde karşılaştırmalı olarak tarafımızca yapılmıştır.

AKP'nin oy artışı arasında yurtiçinde olduğu gibi yurtdışı sandıklarında da korelasyon bulunmaktadır.

Bir diğer önemli sonuç ve karşılaştırma zemini, 1 Kasım'da partilerin yurtdışında aldıkları oy oranının toplam oy oranı içindeki payının hesaplanmasıdır. TÜİK ve YSK veritabanından yaptığımız hesaplamalara göre, 1 Kasım seçimlerinde AKP'nin toplam oy oranı içinde yurtdışı oylarının oranı %2.73 iken; bu oran HDP'nin toplam oyları içinde %4.27, CHP için %1.46 ve MHP içinse %1.42'dir. Diğer bir ifadeyle 1 Kasım seçimlerinde yurtdışında oy kaybı yaşamış olsa bile, HDP'nin yurtdışı oylarda ülke ortalamasının üstünde bir oy oranıyla ikinciliğini koruması toplam içindeki paya da yansımış ve yurtiçi, yurtdışı ve gümrük genel toplam oyları içinde yurtdışı oylarının payı en fazla olan parti HDP olmuştur. Buna bakarak, yurtdışı oy sıralamasında birincinin AKP olduğunu, yurtdışı oylarının genel toplama katkısı bakımından ise birinciliği HDP'nin aldığını belirtebiliriz.

Diğer yandan 7 Haziran'a göre yurtdışı oyların partilerin toplam oyları içindeki değişimler temelinde ele alınması da göstermektedir ki, yurtdışı oyların toplam içindeki payı AKP için %2.24'ten %2.73'e, HDP içinse %3.24'ten %4.27'ye çıkmıştır. Sınırlı da olsa MHP ve CHP için de bir artış görünmüştür. Bunda yurtdışı katılımın yurtiçi katılım oranına göre daha yüksek düzeyde artış göstermesinin payı da bulunmaktadır. AKP'nin hem yurtiçinde hem de yurtdışında oy artışı yaşarken yurtdışı oylarının payının artması normaldir. HDP'nin ise hem yurtiçinde hem de yurtdışında oy kaybı yaşamasına rağmen yurtdışı oylarının payının artmış olması, yurtiçindeki kaybının yurtdışı kaybına göre daha fazla olmasıyla ilişkili görünmektedir. HDP'nin 7 Haziran'da yurtiçi sandıklarda elde ettiği oy oranı %12.96 iken bu oran 1 Kasım'da %10.56'ya düşmüş, diğer bir ifadeyle HDP'nin oylarında 2.4 puanlık bir gerileme gerçekleşmiştir. Yüzdeler olarak bakıldığında, HDP'nin yurtiçinde 7 Haziran'a göre oylarının %18.5'ini yitirdiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle 7 Haziran'da HDP'ye oy veren her 100 seçmenden asgari 18'i tercih değiştirmiş ve bu partiye 1 Kasım'da oy vermemiştir. Aynı karşılaştırma yurtdışı sandıkları için yapıldığında ise durum görece değişmektedir. Buna göre HDP 7 Haziran'da yurtdışı sandıklarında kullanılan geçerli oyların %21.43'ünü almışken, bu oran 1 Kasım'da %19.17'ye gerilemiştir. HDP'nin oy kaybı puansal olarak 2.26; yüzdeler olarak ise %10.5'tir. Yani 1 Kasım'da yurtdışında HDP'ye oy veren asgari her 100 seçmenden 10'u HDP tercihinin değiştiği görülmüştür. Bu karşılaştırma doğrultusunda HDP'nin hem puansal hem de oransal olarak 1 Kasım'da yurtiçinde yurtdışından daha fazla oy kaybı yaşadığını belirtmek mümkündür. Bu durum, HDP oy kaybederken yurtdışı oylarının toplam oyları içindeki payının artmasını da açıklamaktadır.

7 Haziran sonuçlarının tartışıldığı bölümde yurtdışı oylar içinde ağırlık merkezinin Avrupa kıtasında yer alan Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika ve Avusturya olduğu belirtilmiş ve bu ülkelerin tercihleri ve katılım oranları analiz edilmişti. Şimdi aynı analiz bu kez karşılaştırmalı olarak 1 Kasım seçimlerinin bu ülkelerdeki sonuçları üzerinden yapılacaktır.

İlk sırada Almanya gelmektedir. 7 Haziran'da %33.9 olan Almanya'daki katılım oranı 1 Kasım'da %40.4'e yükselmiş; katılım oranı genel yurtdışı katılım ortalamasının yine üstünde kalmıştır. Buna karşın 7 Haziran'da yurtdışında kullanılan her 100 oyun 51.8'i, yani salt çoğunluğu Almanya'dan gelmişken, bu kez toplam içindeki bu oran %49.7'ye gerilemiştir. 1 Kasım'da Almanya'da AKP %59.7 oy oranıyla birinci olurken, HDP %15.9 ile ikinci, CHP %14.8 ile üçüncü, MHP %7.5 ile dördüncü olmuştur. Oransal değişim bakımından AKP'nin oylarını 7 Haziran'a göre 6 puan arttırdığı; diğer üç partinin ise Almanya'da 7 Haziran'a göre oy kaybı yaşadığı görülmektedir. En fazla oy kaybını 2.2 puanlık; %22.7'lik düşüşle MHP yaşamıştır. MHP oylarındaki düşüşle AKP oylarındaki yükseliş arasındaki korelasyonun en net görülebildiği ülkelerden birisi olan Almanya'daki bu durum, 1 Kasım'da yurtiçi sandık sonuçlarına yansıyan genel eğilimle de uyumlu görünmektedir.

En fazla yurtdışı seçmene sahip ülkeler sıralamasında ikinci sırada olan Fransa'da da 7 Haziran'dan 1 Kasım'a gelindiğinde katılım oranında 7.9 puanlık bir artış görünmektedir. 7 Haziran'da yurtdışında kullanılan toplam geçerli oylar içindeki payı %10.9 olan Fransa'da bu oran 1 Kasım'da %12.3'e çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle 1 Kasım'da yurtdışı oylar içinde Almanya'nın payı göreceli de olsa gerilerken, Fransa'nın genel içindeki payı %44.4'lük yüksek katılım oranı nedeniyle yükselmiştir. 7 Haziran'da sözkonusu 5 ülke arasında HDP'nin en yüksek oy aldığı ülke olan Fransa'da 1 Kasım'da HDP 3.8 puanlık bir gerileme yaşayarak %25.8 oy almış, ancak ikinciliğini korumayı başarmıştır. AKP oylarında 7.4 puanlık bir artış gözlenmiş ve %58.1 oy ile AKP yine birinci olmuştur. CHP oyları düşüşle birlikte %8.6'ya, MHP oyları da %5.3'e inmiştir. Bu oranlar 5 ülke içindeki sonuçlarla karşılaştırıldığında yine AKP'nin, CHP'nin ve MHP'nin en düşük oyu; HDP'nin ise yine en yüksek oyu Fransa'da aldığına işaret etmektedir. Bu oranların bir diğer özelliği de, CHP ve MHP'nin Fransa'da %10'luk ülke genel barajının altında kalmasıdır.

Hollanda'da ise katılım oranında büyük bir artış gerçekleşmiştir. 7 Haziran'da %31'lik katılım oranıyla hem genel yurtdışı katılım oranının altında kalan, hem de sözkonusu 5 ülke içinde en düşük katılımın gerçekleştiği ülke olan Hollanda'da seçmen katılımı açısından 1 Kasım'da önemli bir artış gerçekleşmiş ve katılım oranı %46'ya çıkmıştır. 7 Haziran'da en düşük katılımın gerçekleştiği Hollanda, 1 Kasım'da ise bu 5 ülke arasında en yüksek katılımın gerçekleştiği ülke konumuna gelmiştir. Sonuç olarak 7 Haziran'da toplam yurtdışı geçerli

oylar içindeki payı %8.5'te kalan Hollanda'nın payı, yüksek katılım artışı sayesinde 1 Kasım'da %9.9'a ulaşmıştır. Bu durum sonuçlara nasıl ve hangi partiler lehine, hangi partiler aleyhine yansımıştır? Bu da üzerinde durulması gereken yanlardan birisidir. Buna göre Hollanda'da AKP bir önceki seçimdeki üstünlüğünü oy artışıyla perçinlemiş ve 5.3 puanlık bir artış neticesinde Hollanda'da %69.6'lık bir oy oranı yakalamıştır. CHP Hollanda'da yine ikinciliğini korumuş ve oy değişimi yaşamadan %11.6'da kalmış; HDP 1.9 puanlık oy düşüşüyle birlikte %7.9; MHP ise 1.2 puanlık oy kaybıyla birlikte %9 oranında oy almıştır. Hollanda 1 Kasım seçimlerinde anılan 5 ülke içinde AKP'nin en yüksek, HDP'nin ise en düşük oyu aldığı ülke olmuştur. Bu nedenle AKP'nin 1 Kasım'da yurtdışında 7 Haziran'a göre daha da fazla oy artışı sağlamasında temel etkenin, diğer partilerden gelen oylar yanında, 7 Haziran'da sandığa gitmemiş, ancak 1 Kasım'da sandığa gitmeyi tercih ederek ilk kez yurtdışında oy kullanmış seçmenleri kendisine çekmeyi başarabilmiş olmasıdır diyebiliriz.

Zira aynı olguyu Belçika sonuçlarına bakarak da çıkarmak olanak dahilindedir. Öyle ki; Belçika'da da seçime katılım oranları 7 Haziran'a göre 6.9 puanlık bir artışla yurtdışı katılım ortalaması olan %40'ın üstüne çıkmış ve %41.6 olmuştur. Bu da 7 Haziran'da kullanılan toplam geçerli yurtdışı oylar içindeki payı %4.6 olan Belçika'nın payının 1 Kasım'da %4.8'e çıkmasına yol açmıştır. Seçmenin sandık seferberliğindeki bu artıştan en fazla AKP yararlanmış ve oylarını 6.5 puan arttırarak %69.4'e çıkarmıştır. Bu AKP'nin 5 ülke arasında Hollanda'dan sonra elde ettiği en yüksek oy oranına tekabül etmektedir. AKP oy artışı yaşarken diğer üç parti de oy kaybetmiştir. HDP oyları 2.2 puanlık düşüşle %11.3'e, CHP oyları 1 puanlık düşüşle %10'a, MHP oyları ise 1.7 puanlık gerilemeyle birlikte %7.4'e inmiştir. Artan katılımdan tüm partiler oy kaybıyla çıkarken, önemli oranda artışla çıkan tek parti ise AKP olmuştur.

Yurtdışı sandıklarında 1 Kasım'da katılım oranındaki artışla AKP oylarındaki artış arasındaki pozitif korelasyonun net şekilde görülmesini sağlayan son örnek ise Avusturya'dır. Avusturya'da 1 Kasım'da sandığa katılım oranı 6 puan artış göstermiş ve yine yurtdışı ortalamasının üstüne çıkarak %40.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu artış yine sadece bir partinin oy arttırdığı, diğer üç partininse oy kaybettiği bir denklem yaratmış; AKP oylarını 4.7 puanlık artışla %68.9'a çıkarırken, HDP oyları %14.2'den %13'e, CHP oyları %10.3'ten %9.8'e ve MHP oyları da %7.8'den %6.3'e kadar gerilemiştir. Buna karşın HDP bu ülkede de ikinciliğini korumayı başarmıştır. Genel sonuçların aksine yurtiçi oylarda dördüncü sırada yer alan HDP, yurtdışı sıralamasında ikinciliğe yükselmiş ve bunu 1 Kasım'da da korumuştur. AKP ise birinci olurken, her iki seçimde de yurtiçi oy oranının oldukça üstünde bir oranla bu konuma erişmiştir.

1 Kasım'daki katılım oranındaki artıştan ise en fazla yararlanan parti AKP olurken, diğer üç parti de yurtdışı oy dağılımında oransal olarak zarar etmiş, oy oranlarında düşüş gözlenmiştir.

Bu bölümde son olarak bu 5 ülke dışındaki ülkeleri de dikkate alarak 1 Kasım'da partilerin birinci oldukları ülkeleri yine 7 Haziran'la karşılaştırmalı olarak sunacağız. Buna göre AKP yukarıda ele aldığımız 5 ülkeyi de kapsayarak toplam 25 ülkede birinci parti olurken, CHP 20, HDP ise 9 ülkede birinci olmuştur. 7 Haziran'da sadece Arnavutluk'ta birinci olan MHP, 1 Kasım'da bu ülkedeki üstünlüğünü de yitirmiş ve Arnavutluk'ta MHP'den CHP'ye bir oy kayması yaşanması neticesinde CHP birinci parti olmuştur. Böylece 1 Kasım'da MHP hiçbir ülkede birincilik alamayan tek parti olmuştur (Meclis'e giren 4 parti içinde).

Partilerin en yüksek oy oranlarını elde ettikleri ülkeler sıralaması ise değişmemiş; AKP yine Lübnan'da, CHP yine Birleşik Arap Emirlikleri'nde ve HDP de yine Birleşik Krallık'ta en yüksek oy oranını yakalamıştır. AKP'nin Lübnan'daki oyu %84.9'dan %87.7'ye, CHP'nin Birleşik Arap Emirlikleri'nde elde ettiği oy oranı %60.7'den %62.8'e yükselmiş, ancak HDP'nin Birleşik Krallık'ta aldığı oy oranı %59.3'ten %54.4'e gerilemiştir. Bu durum Birleşik Krallık'ta HDP'nin hem birinci olmasını hem de bu ülkenin 1 Kasım'da yurtdışında yine en fazla oy aldığı ülke olmasını engellememiştir.

1 Kasım seçimlerinde de yurtdışı oyların yurtiçindeki illere ve vekil sayısının belirlenmesi sürecine dağıtıldığında yine en fazla kazancı iktidar partisi AKP'nin sağladığı görülmüştür. Örneğin yurtiçi sonuçlarına göre AKP'nin 4, CHP'nin 3 ve MHP'nin 2 vekil kazandığı Manisa'da yurtdışı oylarının dağıtılmasının ardından MHP'den bir vekillik daha AKP'ye geçmiş ve AKP'nin vekil sayısı 5'e çıkarken, MHP'nin 1'e inmiştir (Hürriyet, 02.11.2015).

1 Kasım 2015 Genel Seçimleri'nde yurtdışında yaşayan yurttaşlar çok kısa bir süre sonra ikinci kez yurtdışında oy verebilmek için sandıklara gitmiştir. Bu bölümde 1 Kasım seçimlerinin yurtdışı sonuçları 7 Haziran sonuçlarıyla karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. İzleyen sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılacak ve çalışma tamamlanacaktır.

4. SONUÇ

Genel olarak territorial/mekânsal düzenlemelerle ve sınırlarla inşa edilen yurttaşlık kimliği, günümüzde mekânsal sınırların ötesinde bir dönüşüm geçirmektedir. Artan küresel hareketlilik, göç hareketlerinin yoğunlaşması, siyasal katılma biçimlerinin değişerek çeşitlenmesi bir yandan ülkeleri yurtdışında yaşayan yurttaşlarıyla ilişkilenebilir, diğer yandan da siyasal katılım yollarını farklı siyasal saiklerle de olsa çeşitlendirmeye itmektedir. Bu çerçevede "anavatan" dışında yaşayan yurttaşların ulus-devlet sınırlarını aşan bir

çerçevede hakları tanımlanmaya başlamıştır. Bunlar içinde son yıllarda en çok öne çıkan unsurlardan birisi de, yurtdışında yaşayan yurttaşların kendi ülkelerindeki seçimlerde de oy kullanmalarına dönük olarak gündeme getirilen yurtdışında oy verme düzenlemesidir. Dünya genelinde giderek yaygınlaşan bu hakkın kullanımının Türkiye’de devreye sokulması ise görece yenidir. Her ne kadar yurtdışında yaşayan yurttaşlar Türkiye’ye geldiklerinde gümrük kapılarında oy kullanma şansına sahip olsalar da, oy vermek için mutlaka buldukları ülkeden ayrılarak Türkiye’ye gelmeleri bir zorunluluğa dönüşmekte ve bu da katılımın yurtdışı nüfus içinde görece düşük kalmasına yol açmaktaydı.

Ancak bu durum değişmiş ve ilk kez 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında yurtdışında yaşayan yurttaşlara gümrük kapılarına ilave olarak, buldukları ülkedeki diplomatik temsilciliklerde oy kullanma imkanı da tanınmış; ancak gerek oy vermek için belirlenen tarih aralığının darlığı, gerekse ilk kez uygulamaya konulan bu düzenleme için yurttaşların randevu almak zorunda olması gibi nedenlerle 10 Ağustos’ta yurtdışında katılım oranı beklenenin altında, düşük kalmıştır.

Diğer yandan 2015 yılında Türkiye iki genel seçim geçirmiştir. Bu iki genel seçimden ilki olan 7 Haziran milletvekili seçimlerinde ilk kez bir genel seçimde yurtdışında yaşayan yurttaşlar buldukları ülkelerde de sandık başına gitmiştir. Oy verme sürelerinin uzatılması, randevu sisteminin kaldırılmasıyla birlikte katılım oranı 10 Ağustos’a göre daha da artmıştır. Bu seçimde AKP ve HDP’nin yurtdışı oyları oransal olarak yurtiçi oylarının üstüne çıkmış; CHP ve MHP oyları ise altına inmiştir. 7 Haziran’da yurtdışı oylarını genel oylara artış yönünde yansıtan iki parti bu nedenle AKP ve HDP’dir.

1 Kasım’da 7 Haziran seçimleriyle karşılaştırıldığında yurtdışındaki katılım oranında önemli bir artış gerçekleşmiş ve bu artış oranı, yurtiçindeki artışın üstünde olmuştur. 7 Haziran’da 10 Ağustos için getirilen sistemdeki aksaklıkların giderilmesinin etkisiyle bir artış olmuştur; 1 Kasım’da 7 Haziran’dan sonra teknik olarak bir iyileştirme olmadan bu ölçüde bir katılım artışının olması teknik değil, politik nedenlere bağlı görünmektedir. Diğer bir ifadeyle 1 Kasım’da yurtdışındaki katılım artışı, 7 Haziran’dan 1 Kasım’a kadar geçen sürede Türkiye’de yaşanan politik gelişmelerle ve partilerin bu gelişmeleri yurtdışı seçmen nezdinde politikleştirme performanslarıyla ilişkili görünmektedir; bu çerçevede şartları kendisi lehine en fazla imkâna çeviren ve yurtdışında seçmen seferberliğine dönüştüren parti ise AKP olmuştur.

Örneğin Hollanda’da katılım oranındaki büyük artışa paralel olarak 1 Kasım’da sadece AKP’nin oy oranını arttırması ve diğer partilerin oy kaybetmesi de göstermektedir ki, 7 Haziran’da sandığa gitmeyip 1 Kasım’da sandığa giden seçmenlerin çoğunluğu AKP’ye oy vermiştir. Bu olgu diğer 4 ülke için de geçerli görünmektedir. 1 Kasım seçimleri için yurtdışı seçmen

seferberliğini/motivasyonunu en çok arttıran parti AKP olmuş, 7 Haziran'da sandığa gitmeyen yurtdışı seçmenleri 1 Kasım'da sandığa çekebilmiştir. AKP yurtiçindeki oy artışını ağırlıklı olarak MHP ve HDP seçmeninden, yani 7 Haziran'da sandığa gidip AKP yerine MHP ve HDP'ye oy veren seçmenlerin geri dönüşünden sağlamışken; yurtdışındaki oy artışını bu partilerin seçmenlerinden geçişliliğin yanında ve hatta ötesinde, asıl olarak katılım oranındaki önemli artıştan ve 7 Haziran'da sandığa gitmeyen AKP seçmenini bu kez sandığa çekerek ilk kez yurtdışında oy kullanan seçmenlerin desteğini almayı başarısından sağlamış görünmektedir. Bu da 1 Kasım'ın yurtiçi ile yurtdışı sonuçları arasında, ilk bakışta görülmeyen, ancak önemli olan farklılıklarından birisidir.

7 Haziran'dan 1 Kasım'a iki genel seçimde yurtdışında yaşayan yurttaşların siyasal eğilimlerinin sandığa nasıl yansıdığını karşılaştırmalı olarak sunmayı amaçlayan bu çalışma çerçevesinde belirtilmesi gereken son nokta; seçmenlerin yurtdışında siyasal katılımlarının henüz seçme hakkı ile sınırlı olduğu, ancak toplam oy ağırlığı bakımından Türkiye'nin 4. büyük seçim çevresi haline gelen yurtdışı seçmenlerinin seçilme/temsil konusundaki haklarının henüz tanınmadığıdır. Siyasal partilerin "gurbetçi" oylarını alabilmek, yurtdışı seçmenleri sandığa daha aktif bir şekilde çekebilmek için özellikle Avrupa'daki sivil toplum kuruluşlarıyla, siyasi partilerle, inanç örgütlenmeleriyle ilişkiye geçmeye çalıştığı ve hatta önemli, Avrupa kamuoyunca tanınan kimi isimleri aday listelerinden milletvekili adayları olarak gösterdikleri bilinmektedir. Buna karşın bu durum kurumsal bir temsil ilişkisi yaratmadığı gibi, seçenlerin seçilene Türkiye'deki bir il üzerinden Meclis'e göndermesi gibi dolaylı bir yola kapı açmaktadır. Kaldı ki bu yol, Türkiye'nin dördüncü büyük seçim bölgesi konumuna gelen yurtdışı seçmenlerin normal şartlarda Meclis'e gönderebilecekleri vekil sayısı ile karşılaştırıldığında oldukça sembolik nitelik taşımaktadır.

Bu da yurtdışı seçmenlerin oy ve tercihlerinin Türkiye genelinde milletvekili çıkaran seçim çevrelerine aldıkları oy oranları ekseninde dağıtılması sonucunu doğurmaktadır; bu durum yurtdışından oy olgusunun beraberinde getirdiği bir "temsil krizi"ni de görünürleştirmektedir. Bu haliyle yurtdışı seçmenlerin sahip oldukları haklar aktif bir "katılım" anlayışı içinde değerlendirilmemekte, seçmenlerin hakları pasif birer "belirleyen" olarak görülerek sınırlandırılmaktadır. Bu da siyasal katılımın önemli ama sınırlı biçimlerinden birisi olan sandık olgusunu kendi içinde iyiden iyiye daraltmakta ve bu olguyu sadece seçme hakkı temelinde yapılandırarak seçilme/temsil sorununu çözümsüz bırakmaktadır. İşin tuhaf yanı, yurtdışında yaşayan yurttaşların seçimlerde buldukları ülkede oy vermesini kolaylaştıran düzenlemeler dünya genelinde yayılmakla birlikte, yurtdışı seçmenlerin sadece

seçen değil, aynı zamanda seçilen olarak da anayurtlarında temsil olanaklarına kavuşmasına dönük hak ve düzenleme yapan ülke sayısı da hala sınırlıdır. Bauböck'ün aktardığı üzere (2005:683); Avrupa Birliği ülkelerinden Fransa, İspanya ve Portekiz yurtdışında yaşayıp oy veren yurttaşlarının parlamentoda temsil edilebilmeleri için kontenjan ayırmaktadır; bu listeye daha sonra Avrupa'da Hırvatistan ve İtalya da katılmıştır (Pogonyi, 2014:123). Son olarak Collyer'in yaptığı bir derlemeye göre yurtdışında yaşayan seçmenlere özel temsil olanakları sağlayarak aynı zamanda seçilme imkanı da veren ülke sayısı 13'tür ve bu ülkelerin 9'unda bu uygulama 2002 yılından bu yana gerçekleşmektedir (Collyer, 2014:64). Başka bir ifadeyle uygulama dünya genelinde de hem yeni hem de henüz oldukça sınırlıdır.

Latin Amerika ülkelerinden Kolombiya ise yurtdışında yaşayan yurttaşlarını ülkedeki 5 azınlık grubu arasında konumlandırarak "gurbet oyları"na Meclis'te özel temsil kontenjanı sağlamaktadır. Kolombiya'nın yurtdışındaki yurttaşlarına bu imkânı tanıyan düzenlemesi 1961 yılında gerçekleşmiştir. Ancak burada belirtilmesi gereken diğer bir nokta da; meşruiyet krizi yaşayan, şiddetin öne çıktığı otoriter rejimlerin, seçim sistemini kısmen iyileştirerek ve hakları genişletiyor izlenimi yaratarak meşruiyet krizini gidermek amacıyla da bu uygulamaya gidebildiğidir (Gonzalez, 2010:65). Çalışmanın birinci bölümünde bu anlayışa dayalı olarak başka ülkelerde de yurtdışında oy imkânının sağlandığı örneklendirilmişti. Dolayısıyla içeride yönetme krizine giren rejimlerin meşruiyet krizini bir nebze de olsa, sandık haklarının genişletilmesi gibi tedbirlerle gidermeye çalışması da mümkündür. Bu açıdan demokratik bir hakkın yurtdışındaki seçmenlere genişletilmesi kadar, yurtiçindeki demokrasinin düzeyi de bu hakkın/uygulamanın yürürlüğe konmasını etkiler görünmektedir.

Diğer yandan bu durum yurtdışında yaşayan Kolombiya yurttaşlarının katılım düzeylerine de yansımış görünmektedir. Öyle ki, 2002 yılında gerçekleştirilen başkanlık seçimleri için, yurtdışında yaşayan yaklaşık 3 milyon Kolombiya yurttaşından sadece 69.937'si kayıt yaptırmış, bunların da ancak 38.618'i (%65'i) oy vermiştir (Emmerich & Torres, 2011:18). Özellikle 2000'li yılların başından bu yana yurtdışında oy imkanı veren ülke sayısının arttığı ifade edilmişti. Buna karşın ülke sayısı artsa da, bu durum katılım oranlarında da yıldan yıla bir artış olduğu anlamına gelmemektedir. Örneğin Kolombiya'da 2010 yılında gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinde yurtdışında oy verenlerin oranı birinci turda %25'e, ikinci turda ise %23'e gerilemiştir (McIllwaine ve Bermudez, 2015:390).

Yurtdışı seçmenlerin siyasal katılım ve seferberlik düzeylerinin daha da artmasının bir yolu, siyasal partilerin de giderek seslendirmeye başladığı üzere seçim çevrelerinin oluşturularak temsil edilme ve seçilme haklarının da garanti

altına alınmasıdır. Çalışmada da belirtildiği üzere yurtdışında yaşayan seçmenlerin yaş kuşakları bakımından ağırlığını 18-24 yaş arası gençler oluşturmaktadır. Çoğu üçüncü ya da dördüncü kuşak olan, Türkiye'yle bağları en zayıf bu kesimlerin Türkiye siyasetine aktif katılma yollarının çeşitlendirilmesi mümkün olmadan, sadece pasif birer seçen/belirleyen olarak tahayyül edilmeleri büyük bir hata olacak ve büyük olasılıkla ilerleyen yıllarda seçimlere yurtdışında katılım oranları yeniden düşecektir. Bunun için öncelikle siyasal katılma yol ve araçlarının çeşitlendirilmesi, katılım kanal ve mekanizmalarının artırılması ve pasif belirleyenden aktif belirleyici konumuna yurttaşların taşınmasını sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ve her şeyden önemlisi, "daha fazla siyasal katılmayı nasıl sağlarız?" sorusunun gerçek bir yanıtla karşılanabilmesi için, ülke genelinde siyasal katılmanın önündeki anti-demokratik uygulama ve kısıtların kaldırılması da zorunludur. Zira bir yandan siyasal katılma ve ifade kanalları giderek otoriter temelde kapatılırken diğer yandan yurtdışında siyasal katılma kanallarının demokratik bir anlayışı bütünleyecek şekilde açılmasını beklemek, çağın ruhuna da tezat oluşturacaktır.

KAYNAKLAR

Abadan-Unat, Nermin, Volkan Çıdam, Dilek Çınar, Zeynep Kadirbeyoğlu, Selcan Kaynak, Bahar Özay ve Sercan Taş (2014), Avrupa'da Yaşayan Türklerin Oy Verme Davranışları ve 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimi Raporu, *Boğaziçi Üniv. & Friedrich Ebert Stiftung*, Aralık 2014, http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/einzelpublikationen/Voting_final_tuerk.pdf (22.09.2015).

Bauböck, Rainer (2005), "Expansive Citizenship: Voting Beyond Territory and Membership", *Political Science and Politics*, 38 (4): 683-687.

Bauböck, Rainer (2007), "Stakeholder Citizenship and Transnational Political Participation: A Normative Evaluation of External Voting", *Fordham Law Review*, 75 (5): 2393-2447.

Bilgili, Özge (2014), "Extra-Territorial Voting in Turkey: Lessons Learnt", *Centro de Estudios Documentacion Internacionales de Barcelona, Opinion Mediterraneo Oriente Medio*, http://www.cidob.org/publicaciones/serie_de_publicacion/opinion/mediterraneo_y_orientes_medio/extra_territorial_voting_in_turkey_lessons_learnt (22.09.2015).

Boccagni, Paolo, Lafleur Jean Micheal ve Peggy Levitt (2015), "Transnational Politics as Cultural Circulation: Toward a Conceptual Understanding of Migrant Political Participation on the Move", *Mobilities*, 1-20.

Brand, A. Laurie (2014), "Arab Uprisings and the Changing Frontiers of Transnational Citizenship: Voting from Abroad in Political Transitions", *Political Geography*, 41: 54-63.

Caramani, Daniele ve Florian Grotz (2015), "Beyond Citizenship and Residence? Exploring the Extension of Voting Rights in the Age of Globalization", *Democratization*, 22 (5): 799-819.

Collyer, Michael (2013), "A Geography of Extra-Territorial Citizenship: Explanations of External Voting", *Migration Studies*, 1-18.

Collyer, Michael (2014), "Inside Out? Directly Elected 'Special Representation' of Emigrants in National Legislatures and the Role of Popular Sovereignty" *Political Geography*, (41): 64-73.

Emmerich, Gustavo Ernesto ve Torres Xiomara Peraza (2011) "Sufragio Transnacional: Experiencias Latino Americanas de Voto Desde El Exterior Voto de Los Extranjeros", IV Congreso de la Red Internacional de Migracion Desarrollo, 1-18 (14.01.2016).

Gurbetin Oyları (2015), 25. Dönem Milletvekili Genel Seçimi Değerlendirme Raporu, 1-14 http://gurbetinoylari.com/wp-content/uploads/2015/08/GO_GS_06.2015.pdf (30.11.2015).

Gonzalez, Olga (2010), "El Voto de Los Colombianos en El Exterior: Elecciones Entre Disfuncionamientos Rebusque", *Ciencia Politica*, 9: 62-77.

Lafleur, Jean Michel (2015), "The Enfranchisement of Citizens Abroad: Variations and Explanations", *Democratization*, 22 (5): 840-860

Lisi, Marco, Maria Ana Belchior, Manuel Abrantes ve Joana Azevedo (2015), "Out of Sight, Out of Mind? External Voting and the Political Representation of Portuguese Emigrants", *South European Society and Politics*, 20 (2): 265-285.

McIllwaine, Cathy ve Anastasia Bermudez (2015), "Ambivalent Citizenship and Extraterritorial Voting Among Colombians in London and Madrid", *Global Networks*, 15 (4): 385-402.

Mencütek, Zeynep Şahin ve Şeyma Akyol Yılmaz (2015), "Turkey's Experience With Voting From Abroad in the 2014 and 2015 Elections", <http://www.rethinkinstitute.org/wp-content/uploads/2015/10/Turkey-Voting-From-Abroad.pdf> (23.12.2015).

Mencütek, Zeynep Şahin ve Murat M. Erdoğan, (2015), "The Implementation of Voting From Abroad: Evidence from the 2014 Turkish Presidential Election", *International Migration*, 1-15.

Mencütek, Zeynep Şahin (2015), "External Voting: Mapping Motivations of Emigrants and Concerns of Host Countries", *Insight Turkey*, 17 (4): 145-169.

Pogonyi, Szabolcs (2014), "Four Patterns of Non-Resident Voting Rights", *Ethnopolitics*, 13 (2): 122-140.

Rabago, Y. Gonzalez (2015), “Engagement Policies in favour of Transnationalism: The Expansion of Transnational Citizenship Within Colombian Emigrants”, Rev. Interdiscip. Mobil. Hum, 23 (45): 291-310.

Sahraoui, Nina (2015), “Acquiring ‘Voice’ Through ‘Exit’: How Moroccan Emigrants Became a Driving Force of Political and Socio-Economic Change”, The Journal of North African Studies, 20 (4): 522-539.

TÜİK (2015a), 7 Haziran 2015 Seçimleri, Yurtdışı Seçmen Profili, <http://rapory.tuik.gov.tr/05-03-2016-10:19:53-12570818729395914461755399890.pdf> (11.12.2015).

“Yurtdışından Gelen Oylar 3 İlde Sonuçları Değiştirdi”, Habertürk Gazetesi, (12.06.2015).

“Yurtdışı Oylar Etkiledi, AK Parti Bir Vekil Kazandı”, Hürriyet Gazetesi, (02.11.2015).

Yüksek Seçim Kurulu (YSKa, 2015), “Yurtiçi, Yurtdışı ve Gümrük Sandıkları Dahil Milletvekili Genel Seçimi Sonucu” (7 Haziran 2015), http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444010952&_afLoop=3883528540310655&_afWindowMode=0&_afWindowId=7u3mthphd_99#%40%3F_afWindowId%3D7u3mthphd_99%26_afLoop%3D3883528540310655%26training_id%3DYSKPWCN1_4444010952%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D7u3mthphd_111 (22.10.2015)

Yüksek Seçim Kurulu (YSKb, 2015), “Yurtdışı Sandıkları Seçim Sonucu” 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimleri http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444010952&_afLoop=3883528540310655&_afWindowMode=0&_afWindowId=7u3mthphd_99#%40%3F_afWindowId%3D7u3mthphd_99%26_afLoop%3D3883528540310655%26training_id%3DYSKPWCN1_4444010952%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D7u3mthphd_111 (22.10.2015)

Yüksek Seçim Kurulu (YSKc, 2015), “Yurtiçi Sandıkları Seçim Sonucu”, 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimleri http://www.ysk.gov.tr/ysk/faces/HaberDetay?training_id=YSKPWCN1_4444010952&_afLoop=3883528540310655&_afWindowMode=0&_afWindowId=7u3mthphd_99#%40%3F_afWindowId%3D7u3mthphd_99%26_afLoop%3D3883528540310655%26training_id%3DYSKPWCN1_4444010952%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D7u3mthphd_111 (22.10.2015)

Yüksek Seçim Kurulu (YSKd, 2015), “Yurtdışı Sandıkları Seçim Sonucu”, 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimleri, <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/SecmenIslemleri/Secimler/2015MVES/96-B.pdf> (22.12.2015)